

ANNA MARIA GRUENFELDER

**CATHERINE WENDY BRACEWELL:
POVIJEST USKOKA - PROTIV DANAŠNJEG
IDEALIZIRANJA I MITOLOGIZIRANJA**

Anna Maria Gruenfelder
Austrijsko veleposlanstvo
HR 10000 Zagreb

UDK:949.75
Ur.: 1997-06-24

Catherine Wendy Bracewell svojim je djelom o senjskim uskocima dobrobrano uzburkala mirne vode hrvatske historiografije ranoga novog vijeka. Čim je hrvatski prijevod engleskog izvornika 1996. ugledao svjetlo hrvatske javnosti, opredijelili su se duhovi toliko da bi svaki autor mogao zavidjeti toj Amerikanki na odjeku njezina djela u hrvatskoj javnosti. Tä, njoj je u krajnjoj liniji i posvećen taj rad, jer je povijest senjskih uskoka nerazdvojev dio hrvatskoga povijesnog identiteta. Hrvatska kao obrambeni bedem kršćanskog Zapada prema Otomanskom Carstvu imala je graničare, prekaljene čuvare "Reliquiae reliquiarum", poznate po posebnom graničarskom mentalitetu kojim su se proslavili i senjski uskoci.

Činjenica da se u Sjedinjenim Američkim Državama, u sveučilišnim zavodima Velike Britanije i među anglosaksonskim povjesničarima istražuje taj dio hrvatske povijesti, oduševila je hrvatsku javnost. Recenzenti knjige isticali su uz to još i zaslugu autorice da je "uskočku epopeju" oslobodila "mitologizacije" i metodama suvremene historiografije, komparativnim postupkom stvorila novu sliku o uskocima, koja revidira Lopašićevu i Šenoinu sliku o njima. C. Wendy Bracewell pobrala je ne samo lovorike nego i kritike domaćih hrvatskih poznavatelja povijesti uskoka i to me privlači da tu knjigu još jednom podvrgnem preispitivanju - *sine ira et studio*, koliko god mogu.

Dakle, kako tvrdi Ivo Banac u predgovoru hrvatskom izdanju: čitatelj će dobiti "sasvim novu sliku" o senjskim uskocima.

Zaista, bilo je potrebno temeljito istražiti život "na granici", u takozvanoj Vojnoj krajini, tik uz nevidljivu crtu na kojoj su se dodirivala dva neprijateljska sustava, Otomansko Carstvo i Trodjelna Kraljevina, odnosno habsburška vlast. Socijalna i gospodarska povijest očitava iz arhivske građe podatke koji se nižu i uklapaju u određeni mozaik. Ono što smo mi povjesničari političke i državne povijesti pretpostavljali ili čak više-manje naslućivali, pa zanemarivali u našem viđenju život i svakodnevicu, to taj socijalno-povijesni pristup zahvaća oštrijim okom. Zato nam taj pristup daje niz podataka na osnovu kojih ne možemo više tolerirati jednodimenzionalne slike o uskocima, "gusarima iz gole nužde za preživljavanje", ili o suludo hrabrim borcima i braniteljima, o neumoljivim neprijateljima Turaka.... Grubo rečeno: od sada moramo imati na pameti da su uskoci i jedno, i drugo, i treće... Morat ćemo se sjetiti da u povijesti ne bismo smjeli poći od jednostavne sheme "akcije - reakcije", nego u svakom činu voditi računa o mnoštvu mogućih razloga, uzroka i pobuda: podnaslov što ga je C. Wendy Bracewell izabrala za svoje djelo, govori o tome da je autorica vodila računa o tom načelu i pokušavala uklopiti djelovanje uskoka u širi kontekst događaja na Jadranu. Međutim, izabrala je također relativno uzak okvir: gusarstvo, razbojništvo i "sveti rat na Jadranu", i tu joj povjesničari zaista mogu zamjeriti da je cjelokupni šaroliki spektar "povijesti Jadrana", njegova živog trgovinskog prometa i izazova što ga je Jadran pružio pomorcima, upregnula u Prokrustov krevet između gusarstva i vjerskog rata protiv Otomanskog Carstva. Gdje je tu Španjolska sa svojim "kolonijalističkim", "imperijalističkim" ambicijama da i u jadranskom dijelu Sredozemlja zadobije značajniji položaj? Gdje je Venecija, specifičan njezin odnos prema moru, prema "dominio del mare"? Uskoci i prema tim ambicijama razvijaju vrlo šarolik spektar odnosa, koji razbija shemu gusarstva/vjerskog rata. Dakako, hrvatski su povjesničari kritički zamjerali autorici da s tim senzacionalističkim naslovom pridonosi ionako već nazočnom "sotoniziranju" senjskih uskoka. To je druga krajnost: uvrijeđenost zbog toga što Wendy Bracewell ne mari za nacionalnu osjetljivost, već hrabro zadire u osinjak kulta junaštva, borbenosti i požrtvornosti. Treba li joj zbog toga zamjeriti? Pretpostavljam *bona fide* da nije htjela nikoga uvrijediti, već upozoriti da je vrijeme za trezveniji pogled na povijest: senjski uskoci neka žive kao junaci obrane protiv Turaka i obrane kršćanstva protiv Polumjeseca, u nacionalnom folkloru, u usmenoj predaji. Ali predaju i tradiciju valja razdvojiti od povijesti, i povjesničar ima zadatak raspršiti magle mašte i nacionalnih mitova, razbistriti pogled svojim suvremenikima i na taj način pomoći im promatrati svoju sadašnjost u svjetlu što preciznije utvrđene prošlosti.

Sl. 1. Zračni snimak tvrđave Nehaj oko godine 1960.

Osobitu osjetljivost pobudilo je, dakako, poglavlje o "uskočkom kodeksu časti". Kako i ne bi - ta ovdje Wendy Bracewell mora zadirati u sve identitete koji sačinjavaju hrvatsku nacionalnu samosvijest danas: ideju "predziđa kršćanstva", 1300 godina nepokolebljive vjernosti Katoličkoj crkvi i, kako se prešutno pretpostavljalo, katoličkom ćudoređu, neokaljene vrline boraca, isključivo za dobru stvar, bogobožnost i čistoću, i to opet napose žena i njezina dostojanstva. U tom poglavlju postaju evidentni neki metodološki nedostaci naše autorice, tj. njezina odnosa prema izvorima. Zamjerila sam joj u recenziji da se ona - blago rečeno - dosta samovoljno ophodi s neobjavljenim i objavljenim izvorima, čas naznačuje objavljenu građu, čas ostavlja čitatelja u vjeri da je upravo ona otkrila izvore koji su inače već davno poznati i iskorišteni.

Ovdje neka bude napomenuto da se ona morala za svoje poglavlje o tom "kodeksu časti" oslanjati na svjedoke iz dotičnog razdoblja. Pri tome je trebalo stalno imati na umu da ti svjedoci nisu bili povjesničari u današnjem smislu. Paolo Sarpi bio je mletački "državni" povjesničar, odvjetnik državnih interesa Venecije. Valvasor pak je kroničar i putnik, koji duhovito, s puno humora i

živahno priča i ne opterećuje se načelom provjere iznesenih podataka. Talijanski anonimni pisac o uskočkim običajima također je "svjetski putnik" i putopisac. Svi oni pišu da pouče svoje čitateljstvo (Sarpi) i/ili da ga zabave. Pitanje je, međutim, koliko se ta izvješća podudaraju sa stvarnošću kakva vlada na licu mjesta, u Senju. Trebalo se jasnije ograditi i očitovati se o stupnju vjerodostojnosti - to više što su svjedočenja tih suvremenika "škakljiva". Putopisci su se rugali Senjanima, pa i Senjkinjama, ironično komentirajući senjski moralni kodeks (napose Valvasor). Senjska tradicija pak mnogo drži do visokog morala senjskih predaka, napose Senjkinja - tko je u pravu? A ne bismo smjeli olako odbaciti tu tradiciju kao plod mašte - i tradicija ima svoje stvarne osnove; ali gdje prestaje stvarnost i počinje idealiziranje? Puko iznošenje podataka iz građe stvara dojam da se autorica poistovjećuje s onim što neki putopisac neprovjereno iznosi, zaključujući iz svoje tradicije o onoj o kojoj piše. Tako je i autorica podlegla napasti da uskocima pripíše tradiciju koju je autorica upoznala, a da nije mogla spoznati niti odakle ona dolazi niti otkada postoji.

Metoda kojom se služila Wendy Bracewell ima, dakako, i svoje granice. Politički i, što je u danom kontekstu isto važno, vojni aspekt potisnuti su u pozadinu. Metoda istražuje, kako bi se moglo uvjetno reći, općenito, na uštrb individualnoga. Specifični kontekst u kojem su djelovali uskoci, u kojem su mogli djelovati i/ili biti sputavani u svom djelovanju, jest specifičan trokut koji Wendy Bracewell označuje, ali zatim zanemaruje, nužno mora zanemariti. Nedostatak je tog postupka (i) u tome što se specifičnost uskoka na kraju ne može preciznije utvrditi ni u odnosu prema drugim "općenitim pojavama", prema drugim gusarima, i prema drugim vojnim čimbenicima u graničnim utvrdama. No i pri tome valja imati na umu da svaka metoda ima svoje domete i svoje granice. Zato se povjesničar ne može više osjećati "osamljenim borcem za istinu", njemu je potrebna razmjena podataka s drugim povjesničarima i s drugim metodama.

Vjerujem zato da su knjizi učinili lošu uslugu oni koji su je oduševljeni pozdravljali - podjednako kao drugi, koji su je (kako se to uglavnom dogodilo) već zbog samog naslova s gnjušanjem odbacili. Ni jedni ni drugi vjerojatno je nisu temeljito pročitali. Knjiga jest važna, promiče razumijevanje uskočke povijesti i mehanizme stvaranja i prenošenja mitova.